

Φως στις κερασιές*, ή ουτοπιών τα προσκόμματα

Πολιτισμός / Δοκίμια

Ιωάννης Ε. Θεοδωρόπουλος, τέως Καθηγητής Φιλοσοφίας των Επιστημών της Εκπαίδευσης

Η φιλοτάραχος, όσο και ουτοπική, προτροπή του Nietzsche «Χτίστε τις πόλεις επάνω σε Βεζούβιους» διαφέρει προφανώς πολύ από την, λίγο προσεγμένη από τη βιβλιογραφία, «ουτοπία» του «συμμύστη» του Καζαντζάκη, σύμφωνα με την οποία μπορεί ο άνθρωπος να νικήσει μόνος του «το μεγάλο πειρασμό της ελπίδας» και το φόβο του θανάτου. Πάντως άρωμα στωικής παράδοσης, Schopenhauer και Camus, αλλά και Η.ν. Hofmannsthal φέρουν αυτές οι ουτοπικές ιδέες του, με τις οποίες προβάλλεται η πολυσυζητημένη και από την ψυχανάλυση συνύφανση της ελπίδας με το φόβο και τις επιθυμίες (Bollnow 1979, 86 κ.εξ.). Ιδιαίτερα στο «Μύθο του Σίσυφου» ο Camus πασχίζει να μας πείσει ότι ο Σίσυφος («absurde Held») είναι ευτυχισμένος, αφού δεν ελπίζει σε ανατροπή της τύχης του. «Μετράει» ο άθλος του! Συνταγές στην αντίπερα όχθη εν όψει: στο χορό και στη γιορτή δεν τίθεται θέμα ελπίδας, αφού εκείνη τη στιγμή δεν του λείπει του ανθρώπου τίποτα και απολαμβάνει το παρόν!

Φωνή βοώντος εν τη ερήμω για τους ανωτέρω ερωτιδείς του Μηδενός η ανθρωπολογική ερμηνεία της ελπίδας από τον O.F. Bollnow: η ελπίδα είναι συνεκτική της ύπαρξης φωτεινότητα, πρωταρχικότερο της αγωνίας, του φόβου και των επιθυμιών υπαρξιακό κοίτασμα

. Επίσης, φωνή βοώντος για υπαρξιστές ερωτιδείς του «α-νοήτου» υπαρξιακού κόσμου και της αποτέφρωσης της ύπαρξης η θεωρία του H.Plessner για το «κλάμα και το γέλιο». Δύο δηλαδή ανθρώπινων οριακών αντιδράσεων σε ό,τι μας υπερβαίνει και μας αφήνει έωλους, αφού στην πρώτη περίπτωση η απόσταση που παίρνουμε από τα «πράγματα» μας συγκλονίζει, ενώ στη δεύτερη χάνεται εντελώς (ό.π.α.-Plessner 1981).

Schopenhauer, Nietzsche, Camus και Καζαντζάκης παραβλέπουν με τις θορυβώδεις ερμηνείες τους την μαγεία και τον πλούτο της ύπαρξης. Μετεωρισμοί και νηπιώδεις συλλογισμοί καλά κρατούν και στους τέσσερις. Μάλλον εγωισμό, άγχος, φιλοσωματία, προσωπικούς φόβους και εσωτερική α-ταξία υποδηλώνουν τέτοιες ανθρώπινες, πολύ ανθρώπινες και, εξ αυτού του λόγου, λίαν εφήμερες ασκήσεις επί χάρτου. Προσωπικά αντλώ αφοβία, στο μέτρο που μπορώ, από Αγίους. Δηλαδή από «πνευματικά νήπια» και πρωτίστως από Εκείνον που είπε «Χωρίς εμένα δεν μπορείτε να κάνετε τίποτα». Προφανώς και είμαι γήϊνος πολύ γήϊνος, και καθόλου δεν αμφιβάλλω για την ειλικρίνεια της φράσης: «είναι υπέροχο να είσαι ζωντανός... Άλμα μου» (Allente2016,378). Προσθέτω βέβαια πόσο θαυμάσια κατάσταση είναι να είσαι γήϊνος ζωντανός, μα και συνάμα να βρίσκεσαι ανάμεσα σε κερασιές που τις «ευλογούν» οι Παμμέγιστοι Ταξιάρχες. Τουτέστι εκεί όπου το βυσσινί του κερασιού συναντά τη λάμψη του λευκού των Αρχαγγέλων και πληθύνεται η ευλογία που αναβρύει η Χάρη τους. Που τόπος για βδελυκτόν, ή για «βύσσινον φόρεμα των βασιλέων» (Άγ. Ισαάκ Ο Σύρος 1975,212).

«Ακροποδίζουν», για να χρησιμοποιήσω προσφιλή του Καζαντζάκη έκφραση, αυτοί οι τέσσερις «μεγάλοι». Δεν ορθοποδίζουν! Αναπαράγουν μάλιστα τρόμο σε εκείνους τους συνανθρώπους μας που, όσο και να προσπαθούν, ή να το θέλουν, διαπιστώνουν ότι είναι μάταιος ο κόπος που καταβάλλεις για να νικήσεις μόνος σου το φόβο του θανάτου, ή να ζεις χωρίς να ελπίζεις. Έχει αποδειχθεί ότι δεν πολεμάς αυτό το φόβο με ευωχίες, εξορκισμούς και φραστικές παλικάροσύνες. Σύμφωνα δε με μια ρωσική παροιμία ο θάνατος, «δεν κατοικεί πίσω από τα βουνά, αλλά πίσω από τους ώμους μας» (Plessner 1981,131). Προτιμότερο μάλλον είναι να θυμάσαι τούτο: «κατά το μέτρον της ταπεινοφροσύνης σου σοι δίδεται και υπομονή εις τας συμφοράς σου, και κατά το μέτρον της υπομονής σου ελαφρύνεται και το βάρος των θλίψεών σου...»(Άγ. Ισαάκ ο Σύρος ό.π.α.,172).

***Το άρθρο γράφτηκε υπό τη θέα των κερασιών στον περίβολο του ερριπωμένου Ι.Ναού των Παμμεγίστων Ταξιαρχών στο Παλιοχώρι Σεργούλας Φωκίδος.**

[page_end]

Ενδιαφέρον είναι εξάλλου το γεγονός ότι η ανθρώπινη «σοφία», από την νατουραλιστικής προέλευσης αιτιοκρατία μέχρι τον Νεοανθρωπισμό ιδεαλιστικής κοπής (συχνά αυτές οι δύο «σχολές» λειτουργούν και ως συγκοινωνούντα δοχεία) υψηλοφρονεί και εκτρέφει ουτοπίες. Συναγωνίζονται μάλιστα μαζί τους ασθμαίνοντας ο ολιστικός πραγματισμός, η ψυχολογία του βάθους και ο μηδενιστικός υπαρξισμός (Flitner 1967,13). Ποιητική αδεία θριαμβεύει παράλληλα και μια ουτοπική προσδοκία αταξικών εσχάτων. Είναι εμποτισμένη από μια

αυτοχαρακτηριζόμενη «προοδευτική» ιδεολογία που εντοπίζει τον ήλιο των λαών προς την πλευρά - την ξεβρασμένη από τους ίδιους τους λαούς που την έζησαν- του «πολιτισμού» του Στάλιν:

«...και τα μωρά βοηθάγαν σπρώχνοντας τις ρόδες του καλοκαιριού.

*Μια φούχτα άνθρωποι μ' ένα γράμμα σφιγμένο μες στη φούχτα της καρδιάς τους
κρεμάσανε τ' αστέρι τους πάνου στο μαύρο ντουβάρι της νύχτας
φέγγοντας να περάσουν οι λαοί προς τη μεριά του ήλιου» (Ρίτσος, Συντροφικά
τραγούδια).*

Πνευματική ευρωστία και αγαθή ψευδαίσθηση χέρι-χέρι. Ίσως όμως να πρόκειται για πονηριά της ύπαρξης, καλυμμένη με το κονίαμα της ιδεοληψίας.

Δεν υστερεί σε ουτοπικές ακροβασίες και η σύγχρονη επιστημοσύνη των μετρήσιμων μεγεθών και του αιτιοκρατικού θετικισμού. Ουτοπική υπεροψία. Και να σκεφθεί κανείς πως ίσως μόλις 95% σύμπαντος και ανθρώπου έχει «αποκωδικοποιηθεί». Ο άνθρωπος, αυτό διατείνεται η φλύαρη όσο και αυτάρεσκη επιστημοσύνη, είναι ένα απλό αντικείμενο μεταξύ πολλών άλλων. Κορυφαίοι τρόποι αποκάλυψης της ανθρώπινης ποιότητας, όπως είναι, ενδεικτικά, φαντασία, τέχνη, παιχνίδι και πίστη, μένουν συνήθως εκτός επιστημονικού νυμφώνος. Δυστυχώς ο «μέσος όρος» αυτού του θετικιστικού επιστημονισμού μεταφέρεται και στο σχολικό μάθημα. Εκεί, τότε πια, τα πάντα αντικειμενικεύονται, ο πλούτος της ζωής συρρικνώνεται υποτασσόμενος σε ρυθμούς ψυχρής αιτιότητας, ενώ ο πλουραλισμός του Ανθρώπινου απαλείφεται (Flitner ό.π.α., 12 κ.εξ.). Παρακάμπτεται προφανώς μια βασική φιλοσοφική-ανθρωπολογική αρχή, σύμφωνα με την οποία κάθε ξεχωριστό φαινόμενο του ανθρώπινου όντος είναι μοναδικό και μέσα από αυτό καταφάσκει το όλο της ανθρώπινης ουσίας (ό.π.α.,16). Προφανώς και δεν εξαιρούνται τα προαναφερθέντα ποιοτικά της ανθρώπινης ζωής γνωρίσματα, μα και η ελπίδα.

Οι ουτοπικές ερμηνείες βασιλεύουν ενίοτε στο φυσικό περιβάλλον, το κατακυριεύουν και το ελέγχουν, όχι όμως και στην ανθρώπινη φύση. Για να υπάρξει ειρήνη, ελπίδα και αφοβία θανάτου στο τόσο μεγάλο «βασιλείο» της γης, το γεμάτο από βία, απαισιοδοξία και αίμα, δεν επαρκούν ούτε μια «έντεχνη», μια μεθοδευμένη διαδικασία, δηλαδή μέτρα που λαμβάνονται έξωθεν, αλλά ούτε και μια «εσωτερική» ηθική. Απαιτείται ριζική αλλαγή της ανθρώπινης φύσης. Η πραγμάτωση όμως αυτής της αλλαγής δεν εξαρτάται πλέον από τη δική μας δύναμη (Plessner ό.π.α., 131). Εδώ έχει το λόγο η Θεία Χάρη. Βέβαια ο Plessner δεν ήταν κάποιος «θρησκευόμενος», ώστε να είναι σε θέση να γνωρίζει ότι ούτε και αυτή η δια βίου άσκηση ενός μοναχού δεν είναι ικανή να επιφέρει αυτή την

αλλαγή, που συνιστά νίκη κατά «των όρων της φύσεως». Μάλλον, όμως, γνώριζε το του Αποστόλου Παύλου «οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο πράσσω» (Ρωμ. Ζ'(7) 14-25).

Πως διοδεύεις από την υπαρξιακή αγκύλωση στην υπαρξιακή εύκλεια; Τα πράγματα παίρνουν από μόνα τους μιαν αδυσώπητη τροχιά για όλους. Εμπειριστές και αισθησιοκράτες – ανεπίληπτοι άνθρωποι, αλλά για καθέναν από αυτούς ταιριάζουν οι στίχοι από το τραγούδι του θρυλικού ρόκερ Τ.Πέτι «μαθαίνω να πετάω/μα δεν έχω φτερά» (Μαγκλίνης 2019)- παραθεωρούν την κατ' εξοχήν εμπειρικά επαληθευμένη Αγιότητα. Σφυρίζουν αδιάφορα όταν το Ευαγγέλιο μιλάει γι' Αυτόν που είδαν κάποιιοι με τα μάτια τους, άκουσαν με τα αυτιά τους και ψηλάφησαν με τα χέρια τους. Για ανεπίδεκτους απλής λογικής όλα τούτα είναι «ιστορικότητα». Υπάρχει ωστόσο πάντα δυνατότητα πλήρους επαλήθευσης. Μπορούν ακόμα και σήμερα να αποκομίσουν ιδίοις όμμασιν πηγαίνοντας στη Σουρωτή, στην Παναγούδα και στο Μήλεσι, πολύτιμη εμπειρία. Ίσως και να τρέμουν οι τόσο ακραιφνείς εμπειριστές μήπως υπονομεύσουν τον εαυτό τους ευρισκόμενοι αντιμέτωποι με μια αδιαφιλονίκητη περίπτωση εμπειρίας, την οποία συστηματικά παραβλέπουν. Εμπειρία συνυφασμένη με υπαρξιακή ελπίδα. Πόσο έχει απασχολήσει την ψυχανάλυση ο καθρέφτης! Ίδού και μια εκδοχή του, που καλό είναι να προσέχουμε όλοι, εμπειριστές και μη: «Βλέπουμε τον κόσμο μέσα από έναν καθρέφτη. Και είναι ο κόσμος ένα μεγάλο μυστήριο για μας <Δι εσόπτρου εν αινίγματι>. Καμιά φορά καταφέρνουμε να ρίξουμε μια ματιά απ' την άλλη μεριά, να δούμε τι κρύβεται πίσω απ' τον καθρέφτη. Αν καθαρίζαμε όλο τον καθρέφτη και τον κάναμε γυαλί διάφανο, θα βλέπαμε φυσικά πολύ περισσότερα πράγματα. Μόνο που δεν θα μπορούσαμε πια να δούμε τον εαυτό μας. Γιατί το γυαλί δε θα 'ταν πια καθρέφτης» (Gaarder 1998). Διαυγές άπειρο μα και υπαρξιακή διαύγεια αδυνατούν να σηκώσουν οι ώμοι καθενός.

[page_end]

Nietzsche και Καζαντζάκης είναι κοφτερά, ανυπότακτα και λίαν χαριτωμένα μυαλά παγκόσμιας ακτινοβολίας. Καλλιέπεια διαθέτουν στην ίδιο βαθμό με την ωραιοπαθή αμετροέπειά τους. Δονήσεις προκαλούν, αλλά υψηλοφρονούν, γιατί μένουν ανεξοικείωτοι με την πραγματικότητα που τους διαψεύδει. Μα και για έναν πρόσθετο λόγο: αναλαμβάνουν το βαρύ φορτίο της εκπαρθένευσης του υπερβατικού . Ούτε με αφοβία θανάτου οπλίζουν τον αποκαρδιωμένο άνθρωπο, ούτε να μην ελπίζει τον πείθουν. Δεν γνωρίζω εάν έλαβαν υπόψη τους όσα ο Αβάς Ισαάκ ο Σύρος μας παρέδωσε όσον αφορά την μη-ελπίδα και το φόβο του θανάτου. Φοβάται, τονίζει ο Αβάς, το θάνατο, όποιος είναι ταυτισμένος με τον επίγειο βίο. Συνιστά την υπέρβαση εκείνης της ελπίδας που μας κρατάει γραπωμένους με νύχια

και με δόντια στην εγκόσμια τρυφή. Ο ασκητής τα έχει όλα, δεν του λείπει τίποτα, για να σύρεται από φόβο και επιθυμίες. Ζει όμως και ανασαίνει με την ελπίδα ζωής αιωνίου. Αναδεικνύει, επίσης, ο Αβάς την ελπίδα των εσχάτων, η οποία μας μετάγει από τις συναισθηματικές ψευδαισθήσεις στην οντολογική ελπίδα που εξοβελίζει ακόμα και το φόβο του θανάτου. Οι όποιες άλλες ελπίδες, χωρίς να είναι απαράδεκτες, εξαντλούνται στο κυνηγητό της χαράς μόνο στο βίο μας και δεν προσιδιάζουν στην όντως ζωή. Υπάρχει μια οντολογική χαρά, η οποία πηγάζει από τα Θεό και είναι δυνατότερη της προσκαίρου ζωής (Άγ. Ισαάκ ο Σύρος ό.π.α., 143).

Τι μου απομένει; Κοιτάζω τον «αμνό του Θεού» του P.Klee και αυτομάτως «ανήκω» στο Tübingen. Στον τόπο δηλαδή των πνευματικών μου αναζητήσεων και της «επιστημονικής» λογικής μου. Όμως για την υπαρξιακή μου ανάγκη, που κινείται σε τροχιά πολιτισμού, λογικής και αισιοδοξίας, ακολουθώ τον Αμνό και Ποιμένα «λογικών προβάτων», οπότε η λογική μου εμβαπτίζεται στη φρόνηση. Για τούτο το λόγο, πέρα από κάθε φορμαλιστική λογική, προσκυνώ την εικόνα «Φοβερή Προστασία» της I.M. Κουτλουμουσίου και όχι - έλεος πια- τη «φοβερή ουσία» του, α-λα-καρτ Καζαντζάκη, Θεού που αγωνίζεται για λευτεριά! (Καζαντζάκης 2014,82). Ανήκω, βλέπεις, παραβιάζοντας τη γραμμή Έλιοτ, όχι «στους νεκρούς και στους αγέννητους», αλλά στους θνητούς και στους αιώνιους. Εγώ και αυτοί είμαστε ένα.

Ακούω Δ.Σολωμό και «ανήκω» στον Απρίλη και στον έρωτα. Έναυσμα βουλιμίας, δυσπιστία απέναντι στη μη παλλόμενη λογική. Με το που ρίχνω πάλι μια λοξή ματιά στον Έλιοτ, ευγνωμονώντας τον Γ. Γιατρομανωλάκη για ένα τόσο αξιόλογο άρθρο που μας έδωσε πρόσφατα, ιδού το επακόλουθο. Μιλώ για τη λογοτεχνική καταγραφή μιας ανθρώπινης, ξεχειλίζουσας απόλαυσης: «Amica silentia lunanen» (=αγαπημένες της σελήνης σιωπές) (Γιατρομανωλάκης 2019). Όμως, είναι τόσο μεγάλοι οι δικοί μου εσχατολογικοί πόθοι που, εκτός από τις σιωπές της σελήνης, τις τόσο όμορφες, δεν αφήνουν ποτέ την προσωπική μου σιωπή «να πήξει»! Γιατί την έχουν ενορχηστρώσει στο ρυθμό της τόσο εμπειρικής σιωπής των ασκητών. Εκείνης δηλαδή που έχει σπαρεί στην ψυχή τους, αφού τους την οικονόμησε κρυπτός Θεία Χάρη. Πού τόπος για ουτοπίες εκ μέρους αιδέσιμων προσώπων, εμπράκτως πεπειραμένων!

Και τώρα όσον αφορά το ερώτημα: «Quanto fiam uti chelidon» (=πότε θα γίνω χελιδόνι;)(ό.π.α.) η απάντησή μου είναι: ποτέ. Δεν τρέφω αυταπάτες. Δεν σκοπεύω να απογειωθώ, δεν δύναμαι να περάσω στην απέναντι όχθη, δεν έχω δικό μου πορθμείο για τέτοιο πέρασμα. «Το δυσκράτητον των παθών» με κυβερνά, δεν μπορώ να αλλάξω μόνος μου τη φύση μου, να υπερβώ τη σκότωση των λογισμών

μου, να απαρνηθώ την τρυφή, να κινούμαι με «εύτακτα κινήματα» (Άγ.Ισαάκ, ό.π.α.,102). Είναι κάτι, όπως προαναφέραμε ανατρέχοντας στον Plessner, που υπερβαίνει τη δική μου δύναμη. Γι' αυτό και σιγοψιθυρίζω «κακοποιώντας» το μεγάλο ποιητή: «εν τέλει όλοι δεν θα αγαπήσουμε». Δεν με παρασύρει καμιά ουτοπία, οχύρωμά μου είναι η ασκητική σιωπή. Ωρίμασα εν τέλει, οπότε όσο ανακαλύπτω την ύπαρξή μου, τόσο μου κρύβεται. Δεν διαθέτω καθαρή διάνοια, αφού δεν είμαι έμ-πειρος ασκητής, δεν έχω ασκητικών αγώνων πείρα. Απλώς, με τις πενιχρές μου ιδέες «φαντάζομαι» θείες έννοιες. Όμως, δεν εξαντλούμαι σε σταχυολογήσεις από τον Αβά, δεν μου αρκεί η «άσκηση της βιβλιοθήκης» μου και μάλλον έτσι κατορθώνω να μην «επιστομίζομαι δι' επιτιμίου» (ό.π.α.,112). Για έναν απλό λόγο: εμπιστεύομαι τον Γέροντα Χριστόδουλο, μου αρκεί η διήγησή της εμπειρίας που είχε όταν συνάντησε στο κελί της Παναγούδας τον «εξαφανισθέντα» π.Παΐσιο και έφαγε από τον άρτο και το σταφύλι, δηλαδή από το άνωθεν δώρημα στον έγκλειστο για πολύ καιρό ασκητή! Με παραπέμπει στο εμπειρικό γεγονός του Αναστάσιου που ζήτησε κάτι να φάει, για να πεισθούν οι μαθητές ότι δεν είναι φάντασμα. Όσοι εμπειριστές προσέλθετε! Φίλοι μου τα χελιδόνια, φιλότατη η εμπειρία της Αγιότητας.

[page_end]

Βρίθει από υπαρξιακά υπονοούμενα η ποίηση του Έλιοτ: *«Ο Απρίλης είναι ο μήνας ο σκληρός, γεννώντας Μεσ απ' την πεθαμένη γη τις πασχαλιές, σμίγοντας Θύμηση κι επιθυμία, ταραάζοντας Με τη βροχή της άνοιξης ρίζες οκνές. Ο χειμώνας μας ζέσταινε, σκεπάζοντας τη γη με το χιόνι της λησμονιάς»* (ό.π.α.). Μαέστρος συμβολισμών ο ποιητής μεταβαίνει από τα ισαρχέγονα φυσικά του βίου δεδομένα – το χώμα, τη ζωή, το νερό, τις εποχές του έτους, τον Απρίλη (τον μη ερωτικό, αλλά τον «σκληρό») – σε καίρια Existenzialia του ανθρώπινης ύπαρξης, που παραπέμπουν στη χρονικότητα: θύμηση, επιθυμία και λησμονιά. Φαίνεται εντυπωσιασμένος από την ου-τοπική *Elan vital*, αλλά να που συνάμα αναδεικνύει και την προστατευτική θαλπωρή της λήθης. Δεν υπάρχει όμως μόνο «ζεστός» Χειμώνας του χιονιού της λήθης, αλλά και των Χριστουγέννων, οπότε καλό θα ήταν να κρατάμε και το ενδεχόμενο ανοικτό να υπάρχει μέσα στο κεφάλι μας «σκόνη απ' το αστέρι της Βηθλεέμ» (Gaarder ό.π.α., 167). Οπότε θύμηση και επιθυμία μεταλλάσσονται σε επιθυμητότητα χωρίς επιθυμία. Ρήματα μιας άλλης μορφής εμπειρίας που εξικνείται μέχρι την «άσχετο σχέση» (Άγιος Μάξιμος ο Ομαλογητής).

Ωραία τα ουτοπικά ποιητικά προσκόμματα, καθηδύνεται με αυτά η φαντασία. Αλλά, τι κρίμα, πόρρω απέχουν από την ασκητική υπαρξιακή εμπειρία. Δεν μας διαφωτίζουν για τη δυνατότητα μετάβασης της ύπαρξης από το εκκρεμές του πριν

και μετά σε σταθερές που υπερβαίνουν τον άνθρωπο, από τη στιγμή που μόνος του αδυνατεί να αλλάξει τη φύση του. Με γοητεύει ο Έλιοτ όταν διατείνεται ότι ο κόσμος μας δεν τελειώνει με βροντή, αλλά με λυγμό. Θεωρώ όμως ότι ο κόσμος αρχίζει και τελειώνει χωρίς ουτοπίες, αλλά με τη λογική. Θα πείτε: προς τι, λοιπόν, ο Αβάς Ισαάκ την χαρακτηρίζει ταχυπετές όρνεον και αναιδέστατον; Γιατί συχνά χαινούται, δεν λειτουργεί με φρόνηση και, αντί να ψάξει για πηγές που μας ξεδιψάνε, καταφεύγει σε προσκόμματα, μας γέμισε ξεροπόταμους. Μόνο όταν βρέχει τρέχουν φουσκωμένοι με θολό νερό και ακαθαρσίες. Προϋποθέτει όμως η εμπειρική ασκητική λογική ετοιμότητα να αποδεχθείς ότι η ψυχή είναι «βγαλμένη από το πνεύμα του Θεού» (Άγ. Ισαάκ, ό.π.α., 165). Ότι είναι ικανή να ερά και ότι μπορείς μέσα της να αναζητάς ακόμα και τον πεθαμένο που ζει και υπάρχει (Simons 2017, 804). Οπότε δεν απέχεις και πολύ από μια «ρεαλιστική ουτοπία», εκπεφρασμένη με τα λόγια του Σούσα στην Τατιάνα, όταν εκείνη του έλεγε «δεν μπορώ να ζήσω χωρίς εσένα»: «*Θα βρεις τρόπο να ζήσεις και χωρίς εμένα. Θα βρεις τρόπο να ζήσεις και για τους δύο μας*» (ό.π.α.,805). Και η αποκορύφωση: ο «Νυμφίος της Εκκλησίας» βρήκε τον τρόπο να ζήσει για όλους μας.

Βιβλιογραφία

Allente, I., Ο Ιάπωνας εραστής. Μετ. Β. Κνήτου, Αθήνα 2016.

Bollnow, O.F., Neue Geborgenheit. Das Problem einer Überwindung des Existenzialismus, Stuttgart 1979 (4η).

Γιατρομανωλάκης, Γ., Ο Σεφέρης και τα Λατινικά ή dum spiro spero. Στο: εφ. το ΒΗΜΑ, 02.04.2019.

Flitner, A., Einführung. In; A. Flitner (Hrsg.), Wege zur pädagogischen Anthropologie, Heidelberg 1967.

Gaarder, J., Μέσα από το σκοτεινό καθρέφτη. Μετ. Μ. Αγγελίδου, Αθήνα 1998.

Άγ. Ισαάκ ο Σύρος, Οι Ασκητικοί Λόγοι, Αθήνα 1975.

Καζαντζάκης, Ν., Ασκητική, Αθήνα 2014 (Έθνος).

Μαγκλίνης, Η., Πτήση χωρίς φτερά. Στο: εφ. Καθημερινή 01.06.2019.

Plessner, H., Macht und menschliche Natur. In; Gesammelte Schriften V, Frankfurt a.M.1981,

Simons, P., Ο μπρούντζινος καβαλάρης. Μετ. Γ.Σπανδώνης, Αθήνα 2017.

<http://bit.ly/2KbyizO>